

”Hitlers hemmelige våben”

afforskningschef, dr.phil. John T. Lauridsen

Der er kun kendt ganske få tilfælde, hvor Hitler personligt tog stilling til konkrete spørgsmål vedrørende tysk besættelsespolitik i Danmark 1940-45. I reglen var det den overordnede politik for Danmark, han beskæftigede sig med, og selv det var særdeles sjældent. Her skal fremdrages et enestående tilfælde fra efteråret 1944, hvor han kom til at tage stilling til en konkret sag, fordi samvirket mellem besættelsesmagtens forskellige ledende repræsentanter i Danmark var gået i opløsning, og de bekrigede hinanden med de til rådighed stående bureaukratiske midler. Kimen til den opståede situation var lagt længe før, da der var etableret en magtdeling mellem værnemagten, tysk politi og den tyske rigsbefuldmægtigede, som hver for sig gav dem den øverste bemyndigelse inden for deres område, men hvor det i sidste ende afgjordes af styrkeforholdet, hvor det militære og det politimæssige sluttede og det politiske område begyndte.

Tyske kompetancestridigheder

Det var den københavnske folkestrejke i sommeren 1944, der medførte en åbenbar forskydning af magtforholdet mellem besættelsesmagtens repræsentanter i Danmark. Den rigsbefuldmægtigede Werner Best havde før og under strejken været hovedrolleindehaver på tysk side. Det var således ham, der havde ta-

get det fejlagtige skridt at indføre den spærretid den 26. juni, som fik strejken til at rulle. Det var også Best, der gennemtrumfede forhandlingerne med de danske myndigheder, så strejken blev afsluttet på en måde, der tog sig ud som et tysk nederlag. Efterfølgende blev Best stærkt kritiseret både af Hitler og udenrigsminister Joachim von Ribbentrop for håndteringen af strejken, han blev kaldt til førerhovedkvarteret og fik en voldsom overhaling, og den højere SS- og politifører i Danmark, Günther Panckes forhold til Best blev kraftigt ændret. Fra at have lyttet til den rigsbefuldmægtigedes råd, indledte Pancke sin helt egen kurs, hvor Best hverken blev rådspurgt eller forhåndsorienteret om vigtige politimæssige tiltag, der også havde konsekvenser for den øvrige tyske besættelsespolitik. Det var tilfældet, da Pancke 8. august lod 11 dødsdømte henrette ”uofficielt”, d.v.s. med den begrundelse, at det skete under flugtforsøg. Best var for det første ikke orienteret forud, og nåede for det andet at dementere det hændte i offentligheden, før han fik rede på den rette sammenhæng.¹ Den interne tyske splittelse var åbenbar. Aktionerne mod det danske politi 19. september var også gennemført uden Bests forudgående viden eller efter drøftelse med ham. Han var bevidst efter Himmlers ordre blevet holdt uden for.² Det danske politis fjernelse blev ledsaget af politimæssig undtagelsestilstand. Til understregning af Panckes nye rolle, oprettede han i august sit eget pressekontor, hvorfra der udgik en strøm af meddelelser, som ikke var koordinerede med den rigsbefuldmægtigedes pressekontor.

Samtidig styrkedes samarbejdet mellem besættelsesmagtens tredje ledende repræsentant i Danmark, øverstkommanderende for den tyske hær i Danmark, generel Herman von Hanneken, og Pancke. Von

Arresterede danske politimænd i København bliver 19. september 1944 kørt bort på en lastbil til foreløbig internering. Samme nat blev i alt 1.912 danske politimænd sejlet fra Frihavnen til Tyskland (Det Kongelige Bibliotek).

Hanneken havde været forhåndsorienteret om aktionen mod det danske politi, men det var først og fremmest kampen mod sabotagen, der knyttede de to instanser, som de to mænd repræsenterede, tættere og tættere sammen. Von Hanneken havde bl.a. til opgave at beskyttede de tyske troppetransporter fra Norge til Tyskland via jernbanen gennem Jylland. Den danske modstandsbevægelses angreb på jernbanen var daglige, og efter politiets fjernelse skærpedes de tyske foranstaltninger for at hindre jernbansabotagen. Baggrunden var nogle særligt vellykkede sabotager med afsporinger og forsinkelser til følge, foruden tabet af en del tyske soldaters liv. Von Hanneken og Pancke af-

talte punktvis skærpede bevogtningsforanstaltninger langs banestrækningerne i Jylland, og 8. oktober lod Panckes pressekontor meddele, at tyske troppetransporter med tog fremover ville medføre fangne danske sabotører som gidsler. Blev der forøvet sabotage mod togene, kunne det koste sabotørerne livet.³ Pressekontoret havde ved denne tid travlt med at give meddelelser og at udstede forbud, næsten alle en følge af dansk politis fjernelse eller for at forebygge sabotager. Det kunne tage sig ud som om den højere SS- og politifører skulle demonstrere herredømme over den nye situation, såvel i stort som småt. Den 13. oktober blev våbenforbudet udvidet til at omfatte glatløbede

Cyklister er stået af ved Amager Boulevard, København, for at studere et opslag (Det Kongelige Bibliotek).

jagtgeværer, den 15. oktober fik ejere af lystfartøjer besked om, at fartøjerne skulle bringes på land, ligesom tilladelsen til roning i Københavns havn bortfaldt. Fire dage senere blev forbudet mod jagt og fiskeri på Københavns fæstningsterræn indskrænket, ligesom man fra tysk militær side blev advaret mod at nærme sig flyvemaskinerne i marineflyvelejren i Ålborg.⁴ Det var stort og småt imellem hinanden.

Uden tvivl var en del af disse forholdsregler drøftet forud mellem Pancke og von Hanneken, mens Werner Best til gengæld ingen andel havde i dem. Han så det i stedet som sin opgave at få den politimæssige undtagelsestilstand ophævet og genvinde det politiske initiativ og ikke mindst sit embedes prestige. For at gøre det, greb han til det mest tungtvejende politiske argument, han rådede over: Både selve aktionen

mod det danske politi med den påfølgende delvise deportation af politimændene til Tyskland og de påfølgende tyske politimæssige foranstaltninger og værnemagtens skærpede foranstaltninger var til stor skade for den danske landbrugseksport til Tyskland. Pancke havde fra 19. september dekretet betydelige indskrænkninger i biltrafikken, mens von Hanneken ville have beskåret den civile togdrift for at sikre den militære. Transportbegrænsningerne indskrænkede bøndernes muligheder for at komme af med deres landbrugsprodukter, var Bests argument, hvorfor han ville have restriktionerne begrænset eller ophævet. Det var hans bud til det tyske udenrigsministerium, og tillige søgte han støtte i det tyske ernæringsministerium, hvorfra både minister Herbert Backe og ministerialdirektør Alex Walter rettede lignende henvendelser til udenrigsmini-

steriet.⁵ Men var det tilstrækkeligt til at nå igennem?

Striden om besættelsespolitikken i Danmark og de forskellige anvendte forholdregler blev til dels ført af de tre hovedaktører sekunderet af deres bagland, Pancke af Himmler og SS, von Hanneken af Oberkommando der Wehrmacht (OKW) og Best, som lige nævnt, af det tyske udenrigsministerium. Det afhang alene af, om en af dem var villig til at gå til sine foresatte i forsøget på at trumfe sin vilje igennem over for besættelsesmagtens andre repræsentanter, når en af dem ikke havde en særlig beføjelse på området eller mødte modstand mod en ordres gennemførelse fra de andre. Og derpå om en af dem havde held med at presse sin politik igennem, såfremt den pågældendes bagland var stærkt nok, hvis da ikke sagen blev afgjort af føreren selv.

I efteråret 1944 tabte det tyske udenrigsministerium hastigt indflydelse til SS og i mindre grad til OKW. Best var på det rene med det. Det svækkede hans muligheder for både at føre en egen besættelsespolitik og modsætte sig von Hannekens og Panckes fremtrængen. Men da indtraf en belejlig sag, og han greb da til at bruge et af de bureaukratiske kneb, som kan give bagslag, men også føre til opmærksomhed og resultater: Bevidst at overeksponere en sag ved at tilbageholde oplysninger for de foresatte, i dette tilfælde det tyske udenrigsministerium.

En førerordre

Det var von Hanneken, der igangsatte den pågældende sag på dansk grund, men han kan muligvis have drøftet den med Pancke først, for den drejede sig om et forslag til at forebygge sabotagen, især jernbanesabotagen. Von Hanneken kan også have luftet forslaget for Best, det ved vi ikke, men det var i visse tilfælde hans

Kombinationen af mørklegning og øget anvendelse af cykler gav kortvarigt ny beskæftigelse ved. f.eks. hvidmaling af bagskærme (Det Kongelige Bibliotek).

praksis at prøve at nå den rigsbefuld-mægtigedes forståelse, før han greb til at søge sine foresattes hjælp for at få gennemtrumfet et forslag. Det gjorde han sandsynligvis i dette tilfælde, OKW gjorde hans forslag til en ordre, som von Hanneken derpå orienterede Best om.⁶ Vi kender desværre kun ordren indirekte fra Best, som 10. oktober orienterede det tyske udenrigsministerium om indholdet, at von Hanneken af OKW havde fået ordre om at beslaglægge alle cykler i Danmark. Det skulle hindre den danske modstandsbevægelses mobilitet og øge de tyske troppers ditto. Best benyttede også denne lejlighed til at påpege, at det ville

Som cyklernes bagskærme skulle være hvidmalede, skulle talrige fortovskanter og kantsten i kryds være pletvis hvidmalede, så de mange cyklende og de få bilister kunne orientere sig i de mørke timer (Det Kongelige Bibliotek).

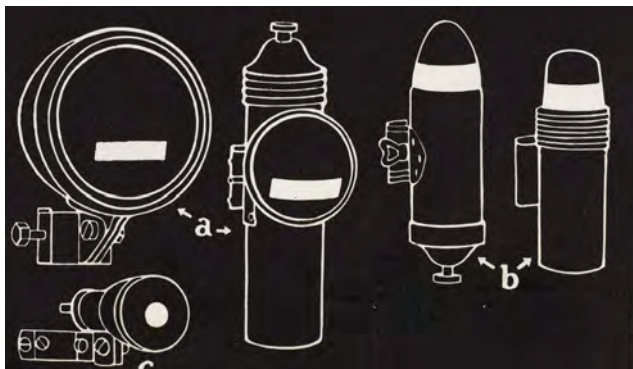
skade den danske landbrugseksport betydeligt, da de ansatte på de danske virksomheder ville blive berøvet et væsentligt transportmiddel. Han foreslog i stedet, at man nøjedes med at beslaglægge nye cykler.⁷ Det kom ham uden tvivl meget bejligt, at han kunne lægge denne tilsyneladende helt uigennemtænkte OKW-ordre oven i de bekymrede meldinger, han dagene lige forud havde kunnet sende til det tyske udenrigsministerium. Og det virkede.

Best vandt lydhørhed for sit synspunkt i det tyske udenrigsministerium. Også her blev der lagt stor vægt på betydning af landbrugseksporten til Tyskland, og sagsbehandleren, Karl Schnurre, henviste til de seneste to skrivelser, der var tilgået ministeriet, de var kun få dage gamle, om eksportens betydning, og vigtigheden af at den foregik uforstyrret (Best var givetvis initiativtager til begge skrivelser, han havde selv fremsendt Alex Walters). Beslaglæggelsen af alle danske cykler ville føre til en fuldstændig lammelse af hele det danske erhvervsliv, fordi størstedelen af både arbejderne og funktio-

nærerne ville blive berøvet muligheden for at nå deres arbejde. Schnurre tilsluttede sig Bests forslag om, at omfanget af beslaglæggelsen blev begrænset til de nye cykler.

Da Hitler havde vist personlig interesse for sikringen af de vigtige danske fødevarerleverancer,⁸ og de besluttede foranstaltninger var uforenelige hermed, foreslog Schnurre Ribbentrop følgende: At ambassadør Karl Ritter meddelte OKW, at befalingen til von Hanneken skulle ændres i henhold til Bests forslag. Desuden skulle der ses nærmere på de andre indførte foranstaltninger (indskrænkninger i trafikken m.m.) for at efterprøve deres virkninger.⁹

Schnurres forslag blev øjeblikkeligt behandlet i Ribbentrops kontor, og her turde man ikke umiddelbart tilslutte sig den foreslåede fremgangsmåde, derimod nok indstillingens indhold. Udenrigsministeren vovede ikke selv træffe beslutningen i en sag, hvor han direkte skulle omstøde en ordre fra OKW, heller ikke selv om det vedrørte væsentlige tyske interesser i Danmark. Ribbentrop lod 12. oktober legationsråd Harro

Der skulle også være lys på cykellygterne i de mørke timer, men med måde på grund af mørklægningen, som det fremgår af disse afskærmede modeller (Det Kongelige Bibliotek).

Brenner meddele ambassadør Franz von Sonnleithner, leder af udenrigsministerens personlige stab, at sagen skulle forelægges føreren selv til beslutning. Blev der tid dertil, skulle Hitler tillige have forelagt både Walters ovenfor omtalte skrivelse og Schnurres ligeledes allerede refererede optegnelse. Ribbentrop foreslog en konference til afklaring af de opståede problemer, men i hvert fald skulle det foreslås Hitler, at kun den løbende produktion af cykler og de nye cykler, der var til salg, skulle beslaglægges.¹⁰

Sonnleithner forelagde endnu samme dag sagen for Hitler, og Brenner kunne næste dag meddele statssekretær i udenrigsministeriet, Adolf von Steengracht, resultatet: Føreren var af den mening, at alle cykler i Danmark ikke skulle beslaglægges for at opretholde den danske leveringsvillighed, men at man holdt sig til den løbende produktion af cykler, og de cykler, der befandt sig i handelen. Også de øvrige foranstaltninger i Danmark efter politiets fjernelse skulle der ses på ved et særligt møde som foreslået.

Så vidt førerordren fra førerhovedkvarteret "Ulveskansen." Ribbentrop instruerede derpå via Brenner og Steengracht ambassadør Ritter om, at han skulle kontakte OKW for at få von Hanneken instrueret om, at han skulle efterkomme

Hitlers ordre. Samtidig skulle Best have besked. I forbindelse med det møde, der skulle indkaldes til i Berlin med deltagelse af bl.a. Best og Pancke, betonedes Ribbentrop, at Pancke ikke blot skulle sættes til vægs af be-
kymringer for den danske landbrugsekspert. Her var det givetvis Hitlers stemme, der atter lod sig høre.¹¹

Ritter skrev til Best 14. oktober, og meddelelsen var knap: Det var besluttet, at alle danske cykler ikke skulle beslaglægges, men kun den løbende produktion og de nye cykler. Best fik ikke at vide, at sagen havde været forelagt føreren personligt. Til gengæld fik Best oplyst, at Ritter også havde videregivet beslutningen til OKW, der havde svaret, at der i ordren til von Hanneken stod, at det var den rigsbefuldmægtigede, der bestemte omfang og fremgangsmåden ved beslaglæggelsen af danske cykler. Det fik Ritter til at konstatere, at det altså fra starten var OKW's mening, at Best også alene skulle bestemme beslaglæggelsens omfang. I øvrigt havde OKW forsikret, at von Hanneken ville efterkomme ordren. Best blev ikke i første omgang orienteret om, at der også var berammet et møde i Berlin, men fik det først at vide nogle dage senere.

Så knappe end Ritters ord til Best var, så syntes det umiddelbart som om,

Günther Pancke meddelte 16. september, at 200 fanger fra Frøslevlejren var deporteret til Tyskland. Det udløste en strejke i Sønderjylland, der bredte sig til hele landet. Kort før afblåsningen af strejken to dage senere myldrede cyklisterne ud på gaden igen, som her ved Nørrebro Station i København (Det Kongelige Bibliotek).

at Best havde fået ret i forhold til von Hanneken, og dermed havde vundet en lille sejr. Uden at skrive det direkte lod Ritter dog Best forstå, at denne sag havde været helt unødvendig. Når Best fra starten af OKW var tillagt retten til at bestemme omfanget af de cykler, der skulle beslaglægges, havde sagen kunnet være klarer uden at indblande hverken det tyske udenrigsministerium, OKW, udenrigsministeren personligt eller føreren selv. Når det alligevel var sket, så var det fordi Best havde undladt at informere udenrigsministeriet om det fulde omfang af OKW's ordre til von Hanneken.¹²

Tilsyneladende havde Best kunnet spare sig henvendelsen til udenrigsministeriet, han besad allerede retten til at be-

grænse omfanget af cykelbeslaglæggelsen. Hvorfor foretog han da alligevel en henvendelse, der skulle implicere så mange for at træffe en beslutning? Svaret er sandsynligvis: Han opnåede at skabe så megen opmærksomhed om forholdene i Danmark efter politiaktionen, at de skulle drøftes nærmere i Berlin. Det var også indgået i førerbeslutningen. Drøftelser mellem besættelsesmagtens repræsentanter i København var der ikke tale om, dertil var samarbejdsklimaet blevet for dårligt. Kun ved at få magtforholdene lagt fast i Berlin, kunne Best igen vinde noget af sin indflydelse tilbage. Med sin taktik havde han i det mindste fået fremtvunget en sådant møde.

Det møde blev holdt 30. okto-

To lastvogne er kørt frem. Tyske soldater i København i færd med at beslaglægge cykler 26. oktober 1944. Regningen for cyklerne blev sendt til Nationalbanken (Det Kongelige Bibliotek).

ber, men forinden blev førerbeslutningens første del realiseret.

Danmarkshistoriens største cykeltyveri

Von Hanneken planlagde den omfattende cykelbeslaglæggelse til at finde sted landet over i de større byer 26. oktober. Værnemagten skulle selv stå for aktionen, og det var heller ikke Panckes pressekontor, der på dagen meddelte danskerne, hvad der var i gang. Pancke ønskede tydeligvis at lade værnemagten stå alene med ansvaret for et foretagende, som ingen, heller ikke på tysk side, kunne være i tvivl om, ville være voldsomt upopulært i befolkningen.

Panckes bidrag til dagens begivenheder var alene en pressemeddelelse, der demterede rygter om sædelighedsforbrydelser begået af tyske soldater og endnu en aktion mod sociale elementer. Det hed i aviserne om cykelaktionen blot:

”Fra officiel tysk Side meddeles: Den tyske Værnemagt har af tvingende Grunde den 26. Oktober 1944 opkøbt alle nye Cykler, der fandtes i de danske Salgs-lagre. Dette skete paa Grundlag af Forordningen om Leverancer og Ydelser til den tyske Værnemagt. Det drejer sig om en isoleret Foranstaltning, som ikke vil blive udvidet.”¹³

Aktionen gik ingenlunde upåag-

tet hen. Cykelhandlerne og cykelværkstederne havde de fleste danskere et forhold til. Med bortfaldet af det meste af privatbilismen og indskrænkningerne i den kollektive trafik, var cyklen et skattet og eftertragtet transportmiddel, som også var udsat for hyppigt tyveri eller ”skrælning”; reservedele, især dæk var svære eller umulige at opdrive. En del kunder havde deres cykler opbevaret hos forhandleren i vinterhalvåret, ellers blev de omhyggeligt opbevaret under lås og slå i skure og kældre.

Blandt vidnerne til cykelaktionens gennemførelse var journalist Vilhelm Bergstrøm, der var på hjem fra *Politiken*. Han havde fridag, men havde alligevel om formiddagen været på bladet netop for at hente sin cykel. Han ville undgå at den blev skrælet og have den ved hånden, hvis der skulle blive sporvognsstandsning. På hjemvejen observerede han følgende optrin: ”Paa den anden Side Volden ved Amagerbrogade og Rundkørslen holdt en tysk Bil, og alle Mennesker kiggede. Jeg troede det var en af de almindelige Ransagninger. Men Lund, som jeg stødte paa, fortalte, at Tyskerne var ude efter Cykleforretninger. De tømte de sidste Lagre – vel mod fornøden Betaling. Det gik som en Løbeild over hele Amager. Cyklehandlerne prøvede paa at gemme Lagrene.” Da han kom hjem, han boede Amagerbrogade 20, var det også galt der: ”Folk, som har deres Cykle opbevaret hos vores Cyklehandler her i Huset, stormer hans Forretning, men afvises af en tysk Vagtpost med Geværet parat. Inde i Forretningen tager de Numre paa Cyklerne. Larsen ringede. Ogsaa gamle Cykler blev taget. Saaledes var alle Cyklerne taget paa Kgs. Nytorv ud for Magasin.”¹⁴

Også fra anden side forlød det, at besættelsesmagten ikke lod det blive ved de nye cykler. Det illegale nyhedsbureau *Informa-*

mation kunne 27. oktober berette, at de tyske beslaglæggelser i visse tilfælde også omfattede reservedele, dynamolygter, almindelige lygter, m.v. mens man i andre tilfælde nøjedes med dæk og slanger. Tilfældigt forbigående cyklister blev standset uden for cykelforretningerne og tvunget til at aflevere deres cykel. I Esbjerg tog værnemagten motorcykler med,¹⁵ hvilket var en klar overskridelse af indholdet i den officielle meddelelse om cykelbeslaglæggelsen. Det var heller ikke indlysende, at beslaglæggelsen skulle omfatte 30.000 cykeldæk, som firmaet Schiønning og Arvé netop havde produceret. Firmaet protesterede, og da der netop dagen efter aktionen blev afholdt et stort erhvervsmøde i det danske udenrigsministerium med deltagelse af dr. Alex Walter, leder af den handelspolitiske afdeling i det tyske ernæringsministerium, fik han en direkte henvendelse i sagen og lovede, at de 30.000 dæk ville blive leveret tilbage, men han gjorde det også klart, at alt det øvrige beslaglagte ikke ville blive givet igen.¹⁶

Den tyske meddelelse om cykelaktionen havde forsikret, at det var en ”isoleret” foranstaltning. Ikke desto mindre fremkaldte aktionen uro i dansk erhvervsliv, idet man frygtede lignende aktioner på andre områder. Der blev således talt om, at beslaglæggelse af klædevarer kunne blive det næste tyske tiltag. Klædevarer i ordentlig kvalitet var næsten uopdrivelige og stod til en meget høj pris, hvis de var at få, men selv de ringere erstatningsvarer kunne være egnede til at dække det tyske behov. Det illegale *Information* beroligede imidlertid 1. november med, at det indtil videre kun var et rygter, men at man på den anden side ikke skulle tro på de tyske løfter!

Werner Best undlod heller ikke at omtale beslaglæggelsen af cyklerne i sin månedlige bulletin til alle tyske tjeneste-

Besattelsesmagten beslaglægger motorcykler hos Robert Andersen i Kongensgade i Esbjerg 26. oktober 1944 (Det Kongelige Bibliotek).

steder i Danmark (*Politische Informationen für die deutschen Dienststellen in Dänemark*).¹⁷ Han gjorde det klart, at beslaglæggelsen tjente militære formål, men kom ikke nærmere ind på hvilke, og at den forløb uden problemer, men havde forårsaget en stærk uro i den danske befolkning, da cyklen var det vigtigste transportmiddel. Dermed havde han udtrykt sin mening, så vidt han kunne uden direkte at være illoyal over for værnemagten. Men nogen klog disposition anså han det helt sikkert ikke for.

Hitlers hemmelige våben

Den 26. oktober om aftenen tændte Bergstrøm radioen for at høre, om cykelaktionen muligvis ville blive omtalt. Som mange andre ville han gerne have en forklaring på det militære formål, men netop som radioen begyndte, blev den

afbrudt af militære grunde. En officiel forklaring fremkom ikke siden fra tysk side, og om von Hannekens og OKW's begrundelse for beslaglæggelsen var blevet offentligt kendt, ville den givetvis trods tabet af cyklerne have vakt stor munterhed. Mindske sabotørernes bevægelighed og øge værnemagtens! Over for udenrigsministeriets direktør, Nils Svenningsen, nøjedes Werner Best med en delvis forklaring, at de beslaglagte cykler skulle bruges ved fronterne for at gøre de tyske tropper mobile.¹⁸

I mangel af en officiel tysk forklaring fandt man selv på forklaringer. Victor Jensen i Århus noterede 28. oktober i sin dagbog: "I forgårs kørte tyske biler rundt i byen og stjal alle cykler og –slanger fra cykelhandlerne. Det var af "tvingende grunde" oplyser værnemagten i fredagsbladene. Er det meningen at tyskerne skal køre på cykel

herfra, når tiden til flugt er inde.”¹⁹ *Information* kunne 27. oktober videregive en helt original og indlysende forklaring på beslaglæggelsen på baggrund af snak mand og mand imellem i København: De stjålne cykler var straks blevet udnævnt til ”Hitlers hemmelige Vaaben.” ”Man regner med, at Fæstningen Europa nu er saa lille, at al Færdsel indenfor dens Mure kan foregaa paa Cykle. Da Cyklerne menes at skulle benyttes til den nye Folkestorm, maa man – siger Københavnerne – regne med, at ogsaa Rullestolsforretningerne beslaglægges, saaledes at Oldinge-Hæren kan gøres mobil.” *Information* havde ogsaa nogle trøstende ord til de mange, der havde mistet deres transportmiddel: ”I øvrigt har Tyskerne ikke taget i Betragtning ved den sidste Beslaglæggelse, at Cyklerne absolut ikke egner sig til Krigsbrug. Erfaringen viser, at Militærcykler skal være bygget paa en speciel Maade og af specielt Materiale. De røvede Cykler, der for Størstepartens Vedkommende er forsynet med Erstatningsgummi og Slanger, vil næppe kunne holde mere end en Maanedes Tid. Men det er maaske ogsaa tilstrækkeligt.”

Med hensyn til det sidste var *Information* alt for optimistisk, og selv om værnemagten efter nogle dage afleverede en hel del løse cykeldele igen, undtagen pumperne, som en vittighed fortalte, - det var nemlig dem tyskerne kørte på -,²⁰ så holdt de pumper alligevel mere end et halvt år endnu.

Det gjorde Best ogsaa, men han

fik kun meget begrænsede resultater ud af mødet i Berlin 30. oktober, selv om han 19. oktober havde sendt Ribbentrop en usædvanlig lang redegørelse for forholdene i Danmark med konkrete ønsker til en samordnet tysk politik,²¹ og i forhold til Pancke slet intet. Lederen af Reichssicherheitshauptamt, Ernst Kaltenbrunner, der repræsenterede Himmler på mødet, erklærede nemlig, at da Pancke var direkte underlagt Himmler, kunne en drøftelse af magtforholdet mellem Pancke og Best slet ikke komme til diskussion. Det kunne kun ske med Himmler selv. Fra udenrigsministeriets side gjorde man ikke mere ved sagen på mødet. Best måtte nøjes med at rejse hjem med et løfte om, at nogle af de deporterede danske politifolk ville blive hjemsendt og de øvrige overført til en anden lejr.²² Det gav ham lidt kredit hos de danske myndigheder, men bragte ham ikke ud af stedet i forhold til Pancke og von Hanneken. Derved blev det.

Det store cykeltyveri indgik ikke i retssagen mod Werner Best efter maj 1945. Derfor kom det ikke frem, at han er en af de mænd, der har gjort mest for cyklisterne i Danmark. I oktober 1944 reddede han den danske befolknings cykler fra alle at ende på den europæiske krigsskueplads. Det var dog ikke for cyklisternes skyld, men fordi Best mente, at det tjente nazismens sag bedst. Den danske fødevarereksport var til det sidste vital for Tyskland. Han så i denne sag, som i en række andre, lidt længere end von Hanneken og Pancke.

Noter

¹ Bjørn Rosengreen: *Dr. Werner Best og den tyske besættelsespolitik i Danmark 1943-1945*, 1982, s. 119f.

² Rosengreen 1982, s. 126f., 130.

³ Niels Alkil (red.): *Besættelsesidens Fakta*, 2, 1946, s. 904.

⁴ Alkil 1946, s. 905.

⁵ Alex Walter/Werner Best til det tyske

udenrigsministerium, telegram nr. 1151, 9. oktober 1944 (Berlin, Auswärtiges Amt, Politisches Archiv R 101041. Tillige i Rigsarkivets affotograferinger af akter fra Auswärtige Amt m.m. pk. 228. I det følgende kun angivet som RA, AA med angivelse af pakkenr.). Backes brev til Ribbentrop 26. september 1944 er ikke lokaliseret. Det er omtalt i Schnurres fjernskrivermeddelelse til Ribbentrop 11. oktober 1944, omtalt nedenfor.

⁶ Der foreligger også den mulighed, at ordren udgik fra OKW fra første færd, da lignende aktioner forud var blevet gennemført i Norge og Holland (J. Brøndsted/Knud Gedde (red.): *De fem lange Aar*, 2, 1946, s. 858).

⁷ Bests telegram nr. 1162, 10. oktober 1944 er ikke lokaliseret, men man kan i grove træk slutte sig til indholdet ud fra Schnurres optegnelse samme dag. Ulrich Herbert: *Best*, Bonn 1996, s. 623 note 205 henviser til telegrammet, men det er ikke i det angivne kildefond, og hverken redaktørerne af *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik* serie E, bd. 8 eller undertegnede har kunnet lokalisere det. Antagelig har Herbert ikke taget det så tungt, at han kun kunne slutte sig til telegrammets indhold, da han kendte dets nummer og datering fra de påfølgende telegrammer.

⁸ Det var sket efter at et eksemplar af Bests *Politische Informationen* 1. april 1944 var nået frem til Hitler, og Hitler havde ladet sin stab følge op derpå (Ole Brandenburg Jensen: *Besættelsens økonomiske og erhvervmæssige forhold*, 2005, 354f.).

⁹ Karl Schnurre til Ribbentrop 11. oktober 1944, *Akten zur deutschen Auswärtigen Politik 1918-1945/E*, 8, Göttingen 1979, nr.

265.

¹⁰ Harro Brenner til Franz von Sonnleithner 12. oktober 1944, Berlin, Auswärtiges Amt, Politisches Archiv R 101041, RA, AA pk. 228.

¹¹ Harro Brenner til Adolf von Steengracht 13. oktober, Berlin, Auswärtiges Amt, Politisches Archiv R 101041, RA, AA pk. 228.

¹² Det er en væsentlig pointe med hensyn til Bests rolle, som Herbert 1996, s. 395 ikke har fået med, men til gengæld har han ganske ret i følgende: ”- die Kompetenzrivalitäten der verschiedenen mit Dänemark befassten Behörden hatten sich so festgefahren, dass selbst in einer derart lächerlichen Angelegenheit eine Entscheidung nur noch durch Führerbefehl herbeizuführen war.“

¹³ Alkil 1946, s. 907.

¹⁴ Det Kongelige Bibliotek, Vilhelm Bergstrøms dagbog 26. oktober 1944.

¹⁵ Sven Henningsen: *Esbjerg under den anden verdenskrig*, 1955, s. 203.

¹⁶ Jørgen Hæstrup: *Til landets bedste*, 2, 1971, s. 150, Sigurd Jensen: *Levevilkår under besættelsen*, 1971, s. 245.

¹⁷ Rigsarkivet, Centralkartoteket, pk. 681.

¹⁸ *Information* 31. oktober 1944.

¹⁹ Victor Jensen: *Klunketid og krigsår*, 1968, s. 246.

²⁰ Edvard Andersen og Edward Clausen: *Underjordisk Humor*, 1945, s. 126.

²¹ Best til Ribbentrop, telegram nr. 1189, 19. oktober 1944, Berlin, Auswärtiges Amt, Politisches Archiv R 101041, RA, AA pk. 228.

²² Protokollen fra mødet er ikke kendt, men Steengracht refererede mødets resultat 1. december (Rosengren 1982, s. 139f.).